

# Războiul de independență al Turciei și efectele sale

■ ALEXANDRU-NICOLAE CUCU

[University of Bucharest]

## Abstract

*At the end of the First World War, the Ottoman Empire collapsed and the Great Powers came to take the control of its territories. Having a strategic position at the southern gate of Europe, all of Turkish lands were very important for the First World War winners, both to secure European borders and to develop the trade between Europe and Middle East. On the other side, under Mustafa Kemal Atatürk command, a new Turkey with a strong nationalist way decided to fight for emancipating. Winning the war with the Great Powers not only in a military way, but also from a diplomatic perspective, the new Turkey became a modern regional power, having institutions and laws that assured its prosperity and security. Taking into consideration the independence war evolution, this paper wants also to show the diplomatic capability of Turkish leaders to balance between powers involved in the region.*

## Keywords

Mustafa Kemal Atatürk; War effects; Military operations; Regional security; Nationalist movement

## Introducere

Lucrarea de față își propune să trateze un moment-cheie din istoria Turciei, și anume războiul de independență, ce a dus practic la formarea statului turc în forma sa modernă, clădit pe ruinele fostului Imperiu Otoman. Scopul acestei cercetări va fi acela de a evidenția rolul extrem de important al acestui conflict în arhitectura geostrategică a Sud-Estului European și a Orientului Mijlociu. De asemenea, lucrarea va încerca să scoată în evidență efectele majore ale victoriei naționaliștilor turci atât pentru fondarea și consolidarea Turciei, cât și pentru relațiile internaționale și politicile de securitate de la acea vreme.

## Situația statului turc la sfârșitul Primului Război Mondial

Timp de aproximativ trei secole, după înfrângerea sub zidurile Vienei, Imperiul Otoman a reprezentat o miză uriașă pentru marile puteri. Odată cu diminuarea puterii militare și continua retragere a Imperiului Otoman din afacerile europene în secolele XVIII și XIX, interesele marilor puteri au devenit divergente asupra viitorului organizării regionale. La începutul Primului Război Mondial, Imperiul Otoman, dominat de puternice probleme interne, s-a văzut

nevoit să se alinieze uneia dintre taberele beligerante, iar alegerea s-a datorat în special, refuzului franco-britanic de a ofera garanții de securitate otomanilor, fapt nerefuzat de germani<sup>1</sup>. Deși cu unele victorii în primii ani de război, mai mult de menținere decât de cucerire, Imperiul Otoman a fost în imposibilitatea de a obține victorii decisive, a răspuns cu masacre interne, împotriva armenilor, iar în final a fost nevoit să accepte armistițiul de pe 30 octombrie 1918<sup>2</sup>.

Armistițiul semnat la Mudros înceta ostilitățile și reprezenta o formă de punere în practică a unor acorduri semnate de marile puteri, încă din timpul războiului<sup>3</sup>. Pe lângă măsurile de demobilizare și încetare a ostilităților, textul armistițiului prevedea predarea porturilor către aliați, deschiderea strâmtorilor, dar și ocupația teritoriilor otomane de către marile puteri<sup>4</sup>. Din punct de vedere statal, situația Imperiului Otoman era extrem de dificilă, mai ales din cauza unei crize economice prelungite și a faptului că modernizarea statului otoman întârziase foarte mult. De asemenea, administrația coruptă, lipsa tehnologiei și situația dezastruoasă din armată, atât pe plan logistic, cât și în ce privește moralul, au făcut ca Imperiul Otoman să nu aibă alternativă în fața semnării armistițiului<sup>5</sup>. Totuși, ocupația teritorială și ieșirea practic a Turciei din Europa au aprins sentimentele naționaliste, foarte puternice la nivelul mentalului colectiv turc.

Din punct de vedere temporal, perioada dintre sfârșitul ostilităților militare și cea până la semnarea tratatului de pace reprezintă o cheie extrem de importantă pentru înțelegerea Războiului de Independență. Astfel, după armistițiul de la Mudros și debutul negocierilor dintre marile puteri pentru fondarea unui sistem eficient de ocupație a teritoriilor otomane, se înregistrează un reviriment la nivelul armatei turce, care reprezenta singura instituție ce putea conduce la formarea unui stat independent<sup>6</sup>. Compromiterea politicilor duse de sultan și organizarea defectuoasă a statului otoman au dus în mod inevitabil la o urgentă nevoie de reformare și la nevoia stabilirii unui nou centru de putere, asumat de armată. În acest joc politico-militar destul de complicat, rolul principal îl joacă un ofițer al armatei otomane, ce nu era de acord cu strategiile internaționale de dezmembrare a Turciei și nici cu politicile statale ce au dus la înfrângere. Mustafa Kemal, fiind numit astfel de către unul dintre profesorii săi de la școala de război<sup>7</sup>, Kemal însemnând maturitate în limba turcă, a devenit unul dintre contestatarii politicii otomane, iar odată cu absolvirea școlii, a avut și mai multe probleme din cauza opoziției lui față de regim. Comandant de divizie în timpul războiului, Mustafa Kemal a avut un rol important în apărarea capitalei și a strâmtorilor<sup>8</sup>.

După semnarea armistițiului, Mustafa Kemal a încercat punerea în practică a ideologiei naționaliste chiar în capitala Istanbul, însă instrumentele avute la dispoziție erau insuficiente, astfel că a fost nevoit să meargă în provincia Anatolia, unde a pus bazele primului grup de rezistență, „Müdafaai Hukuk”<sup>9</sup>, în limba turcă, apărarea statului. Din punct de vedere organizatoric, mișcarea naționalistă s-a folosit

1 Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, (Londra: Routledge, 1993), 40.

2 *Mudros Agreement: Armistice with Turkey*, 30 octombrie 1918, German History in Documents and Images, [http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/armistice\\_turk\\_eng.pdf](http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/armistice_turk_eng.pdf), accesat 01.11.2014.

3 Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria Relațiilor Internaționale 1919-1947*, (București: Științelor Sociale și Politice, 2006), 26.

4 *Mudros Agreement*.

5 Erik Jan Zürcher, „The Ottoman Empire and the Armistice of Moudros” *Hugh Cecil and Peter H. Liddle, At the Eleventh Hour: Reflections, Hopes, and Anxieties at the Closing of the Great War 1918*, Londra, Leo Cooper, (1998): 267.

6 PTT Genel Müdürlüğü, *Istiklal Harbimizde PTT*, Ankara, (2009): 143.

7 Bernard Lewis, *The emergence of Modern Turkey*, (Londra: Oxford University Press, 1961), 243.

8 Lewis, *The emergence*, 244.

9 Lewis, *The emergence*, 246.

de structura Comitetului Uniunii și Progresului, ai cărui lideri fugiseră la sfârșitul războiului în Europa din pricina contestării interne și a eșecului politic<sup>10</sup>.

### **Tratatul de la Sèvres și distrugerea perspectivei formării unui stat turc**

Pe plan internațional, întregul spațiu al Sud-Estului European și Orientului Mijlociu reprezentau puncte importante pentru viitorul securității internaționale. Problema otomană, omul bolnav al Europei<sup>11</sup> în acea perioadă, necesita un mecanism complex de rezolvare, dat fiind faptul că în regiune se ciocneau interese ale mai multor mari puteri, trei dintre ele chiar aliate în timpul Primului Război Mondial, Italia, Franța și Marea Britanie. Reuniunile diplomatice la nivel înalt de la Londra (februarie 1919) și San Remo (aprilie 1920) reprezintă momente semnificative în negocierile dintre marile puteri pentru împărțirea posesiunilor Imperiului Otoman. În ciuda diferențelor de viziune privind organizarea posesiunilor otomane, mai ales între Franța și Marea Britanie, reprezentanții marilor puteri au reușit să construiască un mecanism prin care toate puterile să obțină o parte din fosta moștenire otomană, evitându-se astfel disputele ulterioare. Acest sistem de prevederi s-a reflectat în Tratatul de la Sèvres, semnat la 10 august 1920, însă neratificat și considerat de turci ca fiind un act criminal<sup>12</sup>. Parte a sistemului Versailles, tratatul stabilea granițele Turciei și făcea o împărțire clară asupra teritoriilor otomane, astfel că noul stat turc pierdea regiunea Smirna în favoarea Greciei, Adalia în favoarea Italiei și Cilicia în detrimentul Franței<sup>13</sup>. Totodată, strâmtorile erau demilitarizate și neutralizate. Pe teritoriul noului stat turc se creau regiuni autonome, precum Armenia și Kurdistanul, ultimul reprezentând o adevărată ofensă adusă turcilor. Prevederile tratatului nu erau numai de natură teritorială, ci înglobau și puternice dimensiuni politice, economice sau militare. Astfel, pe plan politic, conducerea guvernamentală a Turciei urma să asigure drepturi și libertăți cetățenești minorităților religioase, naționale sau lingvistice, iar puterea administrativă devenea mai mult formală din pricina cedărilor teritoriale. La nivel economic, urmau a se restabili relațiile comerciale încetate pe timpul războiului, iar în conformitate cu decizia marilor puteri bazată pe realitatea politico-economică din Turcia, s-a luat decizia ca Turcia să nu plătească despăgubiri și reparații, deși a făcut parte din tabăra învingătorilor<sup>14</sup>. În privința clauzelor militare, armata turcă devenea doar o forță de protecție internă, având personal de maxim 50.000 de oameni, incluzând ofițeri, subofițeri și personal de întreținere<sup>15</sup>.

Privit ca un dezastru de către turci, a căror țară se concentra doar în regiunea Mării Negre, Tratatul de la Sèvres nu a fost niciodată ratificat de către Marea Adunare Națională a Turciei, iar la nivelul mentalului colectiv a reprezentat un imbold dat mișcării naționaliste. Momentul premergător semnării Tratatului de la Sèvres și cel imediat următor sunt extrem de importante la nivel analitic, pentru a putea înțelege rolul armatei în politica turcă. Tocmai prin faptul că în jurul facțiunii lui Mustafa Kemal, un ofițer de carieră, s-a clădit lupta pentru independența Turciei și

10 Ahmad, *The making*, 48.

11 Lewis, *The emergence*, 239.

12 Necati Ulunay Ucuzsatar, „The dissolution of the Ottoman Empire and the foundation of Modern Turkey under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk”, *Journal of Istanbul Kültür University* 2, (2002): 59.

13 *Treaty of Sèvres*, 10 august 1920, The World War I Document Archive, 2<sup>nd</sup> part, [http://www.lib.byu.edu/index.php/Section\\_I\\_Articles\\_1\\_-\\_260](http://www.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260), accesat 10.11.2014.

14 *Treaty of Sèvres*, art.231.

15 *Treaty of Sèvres*, 5<sup>th</sup> Part.

construirea unui stat modern reprezintă o cheie a înțelegerii importanței armatei de-a lungul întregului secol XX și chiar și în prezent. Pe de altă parte, privind dintr-o perspectivă diferită, mișcarea naționalistă turcă, deși a reușit să modifice ordinea stabilită la nivel internațional și să marcheze prima erodare a sistemului Versailles, a avut unele manifestări profund în afara dreptului internațional, cu referință la tratamentul aplicat minorităților.

## Războiul de independență

Istoriografia turcă plasează debutul războiului de independență anterior semnării Tratatului de la Sèvres, mai exact pe 19 mai 1919<sup>16</sup>, dată la care armatele grecești se instalaseră deja în Izmir, iar Mustafa Kemal s-a deplasat de la Istanbul la Samsun<sup>17</sup>. Acest moment este asociat în literatura turcă și ca momentul de debut al Kemalismului, curent ce va domina atât organizarea politico-administrativă a statului turc, cât și mentalul colectiv. Perioada dintre începutul mișcării Kemaliste și semnarea Tratatului de la Sèvres reprezintă o fază de consolidare a naționalismului turc, etapă pașnică, dar foarte importantă în cadrul războiului. Devenit președinte al Marii Adunări Naționale Turce în aprilie 1920<sup>18</sup>, Mustafa Kemal putea profita și mai mult de oportunitatea de a se opune conducerii politice oficiale a statului turc. Astfel, o serie de congrese la nivelul mișcării kemaliste au fost organizate la Sivas, Erzurum și Amasya, rezultatele lor fiind extrem de importante pentru coagularea și perfecționarea mecanismelor de funcționare ale mișcării naționaliste, ce avea să se transforme în partid politic la sfârșitul războiului. De asemenea, în urma congreselor s-a decis forțarea guvernului otoman de la Istanbul pentru adoptarea pactului național în care se acordau anumite libertăți și drepturi turcilor în interiorul granițelor securizate<sup>19</sup>. Deși documentul avea un caracter politic și propagandistic în cote egale, prin el s-a acceptat faptul că Turcia a pierdut posesiunile din Balcani și provinciile arabe, dar va păstra suveranitatea asupra teritoriilor locuite de turci, astfel legitimând o acțiune militară împotriva ocupanților.

Neacceptarea Tratatului de la Sèvres și dorința tot mai mare de revanșă au dus la o serie de discursuri mobilizatoare ale liderilor naționaliști, mai ales al lui Mustafa Kemal, care a încercat să mobilizeze trupele, printr-o serie de argumente de natură morală. De asemenea, la nivel strategic, s-au trasat direcțiile de acțiune ale unui viitor conflict, astfel că frontul de Vest cu Grecia și cel de est cu Armenia au devenit prioritățile pentru mișcarea de eliberare națională. În conformitate cu planurile trasate în discursuri, dar cu o destul de slabă pregătire militară și dotare tehnică, armata naționalistă obține primele victorii pe frontul de Est împotriva armenilor, eliberând Karsul, Ardahanul și Artvinul, în scurt timp semnându-se și pacea cu Armenia, pe 3 decembrie 1920<sup>20</sup>. Din punct de vedere analitic, semnarea păcii cu Armenia și recuperarea teritoriilor au marcat o mare victorie pentru mișcarea naționalistă turcă, având o componentă propagandistică foarte mare, ce a ajutat la mobilizarea civililor pentru apărarea provinciilor de pe frontul de sud-est în fața armatelor franceze și armene.

Din punct de vedere militar, armata naționalistă a întâmpinat mari dificultăți pe frontul de Vest, astfel că după ce au avansat destul de mult de-a lungul anului 1920, grecii au fost învinși de către armata naționalistă în ianuarie 1921. Războiul

16 Ahmed Baran Dural, „The leadership of Mustafa Kemal Atatürk: Turkish independence war” *European Scientific Journal* 21 (septembrie 2012): 185.

17 Dural, „The leadership”, 185.

18 PTT Genel, *Istiklal*, 221.

19 Ucuzsatar, „The dissolution”, 61.

20 Ucuzsatar, „The dissolution”, 62.

a continuat, fiind cea mai dificilă etapă în obținerea independenței Turciei, iar acest fapt este demonstrat mai bine de analiza asupra confruntărilor militare. Între 1921-1922, războiul devine unul defensiv pentru armata turcă, vădit subțiată și aflată într-o situație dificilă, dar care nu capitulează<sup>21</sup>. Deși slab echipată și având o pregătire inferioară grecilor, armata turcă a rezistat mai bine războiului, dând dovadă de unitate și superioritate morală. A doua victorie a turcilor a dus la o reacție și mai puternică din partea grecilor, însă cu o schimbare de tactică surprinzătoare, Mustafa Kemal organizează un joc de retragere spre Eskişehir, iar mai apoi spre Sakarya, unde obține o mare victorie, decisivă pentru eliberarea vestului Turciei<sup>22</sup>. Considerată ca fiind una dintre cele mai sângeroase bătălii din istorie<sup>23</sup>, Sakarya a reprezentat mai mult decât înfrângerea grecilor și sfârșitul războiului în Vest, fiind mai degrabă o consolidare și o îmbunătățire a imaginii lui Mustafa Kemal. Practic, doar inteligența și tactica impecabilă a lui Mustafa Kemal au făcut ca Turcia să reușească victoria, iar recompensa pentru conducătorul turc a venit din partea Marii Adunări Naționale, ce l-a numit mareșal și *gazi* (luptător victorios pentru destinul islamic)<sup>24</sup>.

Pe plan diplomatic, forța naționaliștilor turci și buna lor organizare au fost recunoscute printr-o serie de tratate bilaterale. Astfel, atât Franța, cât și Italia, garante ale sistemului Versailles și implicit ale Tratatului de la Sèvres au renunțat la pretențiile teritoriale, oferind legitimitate mișcării turce de emancipare. Tratatul de la Ankara, semnat pe 20 octombrie 1921, a proclamat retragerea trupelor franceze din Anatolia<sup>25</sup>, fapt ce a dus la concentrarea eforturilor turce de război asupra teatrului grec. Victoria militară și diplomatică au schimbat complet tabloul desfășurării războiului, căci în afară de armata greacă, deja dezorientată, mișcarea naționalistă avea cale liberă spre obținerea independenței. Ultima etapă a războiului, fiind și cea mai importantă pentru obținerea teritoriului din Vestul Turciei, a devenit rapid un obiectiv major pentru factorii politici și militari turci. Deși Parlamentul turc era destul de reticent în fața ideii de ofensivă împotriva grecilor, Mustafa Kemal și acoliții săi exact acest lucru plănuiau. Intrată în istorie ca bătălia de la Dulumpınar, aceasta a reprezentat o uriașă victorie a armatei naționaliste și a demonstrat încă o dată curajul și exigența lui Mustafa Kemal. Victoria turcilor și pătrunderea armatelor naționaliste în profunzimea teritoriului, până la Izmir, au marcat sfârșitul operațiilor militare pe frontul de Vest. În privința strămtorilor, controlate de către forțele britanice, principala cale de acțiune occidentală a fost menținerea status-quo-ului, astfel s-a semnat armistițiul de la Mudanya pe 11 octombrie 1922<sup>26</sup>, ce restaura suveranitatea turcă în Istanbul și deschidea calea negocierilor pentru tratatul de pace.

## **Victoria naționaliștilor turci și Tratatul de la Lausanne**

La nivel internațional, reușita naționaliștilor turci de a modifica prevederile sistemului Versailles și de a obține, nu doar o victorie militară, cât un nou statut diplomatic, a dus la consolidarea unei noi realități politico-strategice la granița sudică a Europei. Tratatul de la Lausanne, semnat la 24 iulie 1923, a pus capăt oficial războiului și a trasat frontierele Turciei, care au fost practic subiectul cel mai dezbatut în cadrul negocierilor pentru forma finală a tratatului. Conform principiilor enunțate de Mustafa Kemal într-o telegramă trimisă liderilor mișcării naționaliste în

---

21 Dural, „The leadership”, 187.

22 Erik J. Zürcher, *Turkey A modern History*, (Nijmegen: I.B Tauris, 2004), 153.

23 Zürcher, *Turkey*, 155.

24 Dural, „The leadership”, 193.

25 Dural, „The leadership”, 194.

26 Ahmad, *The making*, 50.

1919, doar dorința și hotărârea poporului turc pot salva independența națiunii<sup>27</sup>, iar rezultatul conflictului a scos în evidență exact această idee. Negocierile extrem de complexe și complicate desfășurate pe o perioadă de aproximativ 8 luni au scos la iveală nu doar dârzenia reprezentanților turci, dar și diplomația lor eficientă ce avea un singur scop și anume independența și suveranitatea în noua Republică Turcă.

Forma finală a Tratatului de la Lausanne a scos în evidență un joc diplomatic între Turcia și Marea Britanie, astfel pretențiile asupra posesiunilor arabe ale Imperiului Otoman au fost abolite de către reprezentanții turci, aceștia recunoscând totodată posesiunea engleză asupra Ciprului<sup>28</sup>. Pe bază de reciprocitate, englezii recunosc toate teritoriile înglobate în noul stat turc, renunță la ideea creării Kurdistanului și a cedării teritoriale turce către Armenia<sup>29</sup>. În partea vestică, se realiza un schimb de populație între Grecia și Turcia, bază importantă pentru stabilitatea și pacificarea regiunii. Strămtorile rămâneau neutralizate și deschise, iar în privința minorităților, un subiect sensibil pentru Turcia, semnatarii tratatului au inclus norme privind egalitatea în drepturi și respectarea confesiunii persoanelor aparținând minorităților naționale<sup>30</sup>. O importantă componentă a tratatului s-a referit și la schimburile comerciale și acordurile încheiate de Imperiul Otoman înainte de Primul Război Mondial, astfel toate acordurile comerciale urmau a se renegocia și a deveni funcționale<sup>31</sup>, fapt cu o bogată semnificație pentru Turcia, care poate profita pentru a începe să-și clădească o economie competitivă.

## Concluzii

Dintr-o perspectivă analitică, victoria naționaliștilor turci a pus capăt unei probleme de secole privind Imperiul Otoman și Califatul. Chiar dacă slăbită economic și cu mari probleme privind funcționarea statului, noua Turcie urma să aibă un cuvânt greu de spus în arhitectura regională de securitate. Recalibrarea forțelor în Orientul Mijlociu și scoaterea din Turcia a Franței, Italiei și Marii Britanii reprezenta mai mult decât câștigarea unei poziții dominante pentru republica lui Mustafa Kemal, fiind privită la nivel internațional ca o oportunitate de rezolvare a problemelor orientale. Pe plan diplomatic, independența și formarea unei Turcii solide a fost privită cu ochi buni de marile capitale europene, chiar dacă juridic, acest fapt modifica ordinea de la Versailles și arăta cât de fragil avea să fie sistemul de pace de după Primul Război Mondial. Desfășurat într-o perioadă dificilă pe plan internațional, dată fiind și luarea puterii în Rusia de către comuniști și lipsa de viziune și reacție din partea lumii occidentale, războiul turc de independență arată, dacă mai era nevoie, cum se poate urni o națiune de către un conducător abil și puternic. De asemenea, pe plan intern, anii succesori unificării Turciei au o importanță covârșitoare inclusiv pentru modul cum este organizată Turcia astăzi. Reformele impuse de către factorii de decizie turci au reușit să construiască un stat modern, însă nu neapărat un stat de drept, căci armata avea un rol predominant în jocurile de putere. Totuși, chiar și așa, secolul XX reprezintă pentru Turcia o apropiere de valorile occidentale, nu doar la nivel mental, cum își propunea Kemalismul, ci chiar la nivel pragmatic, prin integrarea în NATO și asumarea responsabilităților pentru stabilizarea și consolidarea Orientului.

27 Lewis, *The emergence*, 247.

28 Edgar Turlington, „The Settlement of Lausanne” *The American Journal of International Law*, 4 (Octombrie 1924): 696.

29 *Treaty of Lausanne*, 24 iulie 1923, The World War I Document Archive, art.20, [http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty\\_of\\_Lausanne](http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne), accesat 11.11.2014.

30 *Treaty of Lausanne*, 3<sup>rd</sup> Part.

31 Turlington, „The Settlement”, 701.

## BIBLIOGRAFIE

### Surse primare:

*Mudros Agreement: Armistice with Turkey*, 30 octombrie 1918, German History in Documents and Images, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org>.

*Treaty of Laussane*, 24 iulie 1923, The World War I Document Archive, <http://wwi.lib.byu.edu/>.

*Treaty of Sèvres*, 10 august 1920, The World War I Document Archive, <http://wwi.lib.byu.edu/>.

*Straits Treaty*, 24 iunie 1923, The World War I Document Archive, <http://wwi.lib.byu.edu/>.

### Surse secundare:

AHMAD, Feroz, *The Making of Modern Turkey*, Londra, Routledge, 1993.

DURAL, Baran, Ahmed, „The leadership of Mustafa Kemal Atatürk: Turkish independence war” *European Scientific Journal*, Vol.8, Nr.21, (septembrie 2012).

DUROSELLE, Jean-Baptiste, *Istoria Relațiilor Internaționale 1919-1947*, București, Științelor Sociale și Politice, 2006.

FROMKIN, David, *A peace to end all peace*, New York, Henry Holt and Company, LLC, 1989.

LEWIS, Bernard, *The emergence of Modern Turkey*, Londra, Oxford University Press, 1961.

PTT Genel Müdürlüğü, *İstiklal Harbimizde PTT*, Ankara, 2009.

RUSTOW, Dankwart, „The Army and the Founding of the Turkish Republic” *World Politics*, Vol. 11, Nr. 4, (iulie 1959): 513-552.

TURLINGTON Edgar, „The Settlement of Lausanne” *The American Journal of International Law*, Vol. 18, Nr. 4, (Octombrie 1924): 696-706.

UCUZSATAR, Necati, Ulunay, „The dissolution of the Ottoman Empire and the foundation of Modern Turkey under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk” *Journal of Istanbul Kultur University*, Nr.2, (2002): 55-68.

ZÜRCHER, Erik, Jan, „The Ottoman Empire and the Armistice of Moudros” *Hugh Cecil and Peter H. Liddle, At the Eleventh Hour: Reflections, Hopes, and Anxieties at the Closing of the Great War 1918*, Londra, Leo Cooper, (1998): 266-275. ZÜRCHER, Erik, Jan, *Turkey: A modern history*, Nijmegen, I.B.Tauris, 2004.